

Tampereen ammattikorkeakoulu

AMMATILLINEN OPETTAJAKORKEAKOULU

Opettajankoulutuksen kehittämishanke

Rikosprosessi tutuksi
Rikosprosessin oppimista yhteistoiminnallisilla
opetusmenetelmin

Mustonen Pirkko Anita

2007

MUSTONEN, PIRKKO ANITA: Rikosprosessi tutuksi – Rikosprosessin oppimista yhteistoiminnallisina opetusmenetelmin
Tampereen ammattikorkeakoulu, Ammatillinen Opettajakorkeakoulu
Opettajankoulutuksen kehittämishanke 27 s. + 3 liites.
Ryhmän opettaja Marjatta Myllylä
Maaliskuu 03/2007
Asiasanat: Yhteistoiminnallinen oppiminen, ongelmalähtöinen oppiminen, rikosprosessi, pääkäsittely, asianosainen, uhri, vastaaja, syytetty, syyttäjä, rikossovittelu

TIIVISTELMÄ

Rikosprosessi tutuksi – Rikosprosessin oppimista yhteistoiminnallisina opetusmenetelmin on suunnitelma, jossa kuvataan osallistumista yleisönä rikosprosessin pääkäsittelyyn ja samalla havainnoidaan esimerkiksi asianosaisten tai tuomioistuimen jäsenten toimintaa. Apuna havainnoinnissa käytetään havainnointilomakkeita. Kirjallisuudessa esitellään yhteistoiminnallista ja ongelmalähtöistä oppimista. Ongelmalähtöinen oppimismalli sisältää ajatuksen aktiivisesta oppijasta. Opiskelijalle ei anneta tietoja ongelmien ratkaisemiseen vaan he ikään kuin itse keksimiensä ongelmien kautta oppivat asiaa. Ongelmia tässä tapauksessa ovat muun muassa rikosprosessin termit kuten rikoksen uhri, syytetty ja syyttäjä tai pääkäsittely.

Suunnitelma sisältää alkukokouksen, jossa orientoidutaan tehtävään keskustelemalla opiskelijoiden tai heidän lähipiirinsä oikeudenkäyntikokemuksista. Alkukokouksen perusteella tehdään kotitehtävänä lyhyt esseemuotoinen kirjallinen ennakkotehtävä, johon haetaan aiheeseen liittyvää tietoa eri tietolähteistä. Tämän jälkeen osallistutaan rikosprosessin pääkäsittelyistuntoon, jonka jälkeen kokoonnutaan keskustelemaan teemasta pienryhmissä havainnointien ja ennakkotehtävien pohjalta. Pienryhmätapaamisessa voidaan harjoitella todistajana olemista draaman avulla.

Tämä opintokurssi voidaan sisällyttää vaikkapa (oikeus)merkonomi-, tradenomi- ja datanomikoulutuksen oikeusopin opetukseen tai se voidaan liittää osaksi yhteiskunnallisia oppiaineita. Erilaisten kansanopistojen opintopiirit tai rikossovittelijat voisivat hyötyä oppimismallista. Suunnitelmaa ei ole vielä toteutettu käytännössä. Kurssia voidaan kehittää annetun palautteen ja käytännön kokemuksen myötä. Kun otetaan huomioon aiheen yhteiskunnallinen merkitys ja tärkeys, on mahdollista, että istuntosalissa tehtyjen havainnointien pohjalta tehdään kvalitatiivista empiiristä tutkimusta. Suunnitelmalla voi siten olla myös tutkimusfunktio.

Sisällys

1 YHTEISTOIMINNALLINEN OPPIMINEN – RIKOSOIKEUDEN- KÄYNTI.....	5
1.1 Istuntosali oppimisympäristönä	5
1.2 Rikosprosessi ”teatteria” – ikkuna yhteistoiminnalliseen oppimiseen ..	6
1.3 Asiasanojen määrittelyä.....	7
2 YHTEISTOIMINNALLINEN OPPIMISMENETELMÄ.....	8
2.1 Yhteistoiminnallinen oppiminen – ongelmalähtöinen oppinen.....	8
2.2 Yhteistoiminnallinen opetusmenetelmä Savonia ammattikorkeakoulun Business –yksikössä.....	9
2.3 Tehtävän rajaus ja menetelmät.....	10
3 RIKOSOIKEUDENKÄYNTIMENETTELYSTÄ.....	11
3.1 Asianosaiset – virallinen syyttäjä – asianomistaja – vastaaja (syytetty)..	11
3.2 Valmistelusta pääkäsittelyyn.....	14
4 YHTEISTOIMINNALLISEN OPPIMISEN TOTEUTUS.....	16
4.1 Alkukokouksen teoreettista taustaa.....	16
4.2 Alkukokouksen toteutus.....	16
4.3 Pääkäsittelyn toteutus.....	18
4.4 Istunnossa havainnointi.....	19
4.5 Pienryhmätapaamiset pääkäsittelyn jälkeen.....	21
4.5.1 Teoreettista taustaa.....	21
4.5.2 Pienryhmien toiminta.....	22

5 ARVIOINTI JA PALAUTE.....	24
5.1 Teoreettista taustaa.....	24
5.2 Arviointi tässä suunnitelmassa.....	24
5.3 Palaute.....	25
6 LOPUKSI.....	25
LÄHTEET.....	27
Liitteet:	
LIITE 1 Havainnointilomake.....	28
LIITE 2 Havainnointilomake.....	29
LIITE 3 Palautelomake.....	30

1 YHTEISTOIMINNALLINEN OPPIMINEN – RIKOSOIKEUDENKÄYNTI

1.1 Istuntosali oppimisympäristönä

Monia käytännön ammattitaitoja ja asioita opitaan tekemällä. Oikeusopin pääasiallisena opetusmenetelmänä on perinteisesti ollut luennointi. Mielenkiintoa opiskeluun saataisiin uusien menetelmien, oppimistapojen tai oppimisympäristöjen avulla. Oikeusoppia opetetaan ammattiaineena muun muassa (oikeus)tradenomi- ja merkonomi- sekä datanomikoulutuksessa. Lakitietoa opetetaan muussakin ammatillisessa koulutuksessa yhteisiin opintoihin kuuluvan yhteiskunta-, yritys- ja työelämä tieto –nimikkeellä muutamia opintoviikkoja. (www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/liiketalous, 29.6.2006) (Oikeus)tradenomit ja –merkonomit voivat sijoittua valmistuttuaan oikeushallinnon virkoihin kuten kärjäsihteerin tehtäviin. Siten he voisivat tutustua istuntosaliympäristöön jo opiskeluvaiheessa. Rikosasioiden vapaaehtoinen sovittelu on lakisääteistetty vuonna 2006. Sovittelua hoitavat Suomessa maallikot vapaaehtoistyönä. Sovittelutoimistojen tehtävänä lähiaikoina onkin organisoida sovittelijoiden koulutus. Sovittelijoiden koulutukseen voitaisiin myös sisällyttää rikosoikeudenkäynti-istuntoon tutustuminen.

Rikosoikeudenkäynti-istunnossa välittyy erilaista tietoa useiden tahojen kesken. Syyttäjät ja rikoksen uhrit esittävät vaatimuksia. Vastaja voi kiistää tehneensä mitään tai hän voi olla hiljaa. Todistajat kertovat rikospaikalla tekemistään havainnoista. Oikeudenkäyntiavustaja puolustaa päämiestään ja kuulustelee todistajia. Tuomari ratkaisee asian ja lukee tuomion. Hän johtaa istuntoa, jakaa puheenvuoroja ja ”pitää langat käsissään”. Maallikkotuomarit eli lautamiehet eivät havaintojeni mukaan juurikaan puhu istunnossa. Kärjäsihteerit kirjoittaa istunnossa pöytäkirjaa ja kommunikoi tuomarin kanssa. Lisäksi istunnossa voi olla tulkkeja, tukihenkilöitä, vammaisten henkilöiden henkilökohtaisia avustajia sekä kärjäyleisöä. Istunnot ovat lähtökohtaisesti julkisia, joten kuka tahansa voi mennä kuuntelemaan oikeuden istuntoa. Istuntosalit voisivat olla paitsi kärjäoikeustiloihin myös samanaikaisesti oppimisympäristöjä, joissa opittaisiin osallistumalla oikeudenkäyntiin yleisönä ja havainnoimalla asianosaisten keskustelua ja käyttäytymistä.

1.2 Rikosprosessi ”teatteria” – ikkuna yhteistoiminnalliseen oppimiseen

Rikosprosessia on verrattu teatteriesitykseen. Rikosprosessin näyttämö vaihtelee sen mukaan, miten asian käsittely etenee. Esitutkinta alkaa yleensä rikoksen tapahtumapaikalla, mistä siirrytään poliisilaitoksen tutkinta- ja kuulustelutiloihin. Tässä vaiheessa päärooleissa ovat yleensä rikoksen uhri eli asianomistaja ja rikosta tutkiva poliisi tai muu esitutkintaviranomainen. Asian edetessä kuvaan tulevat rikoksesta epäilty, tämän avustaja tai puolustaja sekä syyttävä, jolle poliisin on ilmoitettava rikoksesta. Rikostutkinta voi kohdistua suureenkin joukkoon ihmisiä ja usein tutkintaan joutuvat mukaan monet täysin sivulliset henkilöt. Syyteharkinnasta lähtien virallinen syyttävä vie juttua eteenpäin. Rikosprosessi huipentuu oikeudenkäyntiin, jossa esitetään ja otetaan vastaan esitutkinnassa ja käräjäoikeuden valmistelussa koottu oikeudenkäyntiaineisto. (Virolainen ja Pölönen 2003 s. 22)

Oman pienen näyttämönsä muodostaa vapaaehtoinen sovittelu. Sovitteluforumille rikosasia tulee joko poliisilta tai syyttäjältä. Sovittelussa rikoksen osapuolille järjestetään tilaisuus kohdata toisensa luottamuksellisesti ja käsitellä rikoksesta uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja. Tavoitteena on pyrkiä omaehtoisesti sopimaan toimenpiteistä rikoksesta aiheutuneiden haittojen hyvittämisiksi (L rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1 §). Sovittelun avulla voidaan välttyä oikeudenkäynniltä. Toisaalta sovittelu voi olla oikeudenkäynnin rinnalla tapahtuva menettely. Tuomioistuin (käräjäoikeus) voi ottaa sovittelussa tehdyn sopimuksen huomioon lopullisessa ratkaisussaan. Sovitteluforumi mahdollistaa hyvin vapaamuotoisen kanssakäymisen ja dialogin osapuolten välillä. Oikeudenkäynti sen sijaan on hyvin määrämuotoista ja lakisidonnaista toimintaa, jossa vapaa dialogi ei ole nähdäkseen mahdollista.

Yhteistoiminnallisuutta opiskeluun saadaan siten, että opiskelijat keskustelevat ja selvittävät pienryhmissä rikosoikeudenkäyntimenettelyyn liittyviä asioita oman kokemuksensa ja kirjallisen aineiston perusteella. Sen jälkeen he osallistuvat rikosoikeudenkäynti-istuntoon, rikosprosessin pääkäsittelyyn, jolloin he voivat havainnoida asioita ja täyttää siihen tarkoitukseen suunniteltua

havainnointilomaketta. Ryhmätapaamisessa istunnon jälkeen keskustellaan lisää kokemuksista. Näin opitaan istuntosalikäyttäytymistä ja saadaan omakohtaista kokemusta rikosoikeudenkäynnistä.

Oikeudenkäyntimenettelyn tunteminen kuuluu perussivistykseen. Jokainen voi tahtomattaan joutua oikeudenkäyntiin esimerkiksi rikoksen uhrin asemassa tai todistajana. Miksi emme tutustuisi oikeussaliin ja rikosprosessiin jo sitä ennen?

1.3 Asiasanojen määrittelyä

Yhteistoiminnallinen/ongelmalähtöinen oppimismenetelmä on ryhmäorientoitunut ja opiskelijakeskeinen pedagoginen lähestymistapa. Se on vaihtoehtoinen oppimistapa perinteiselle luokkaopetukselle. Opettajan rooli opiskelijoiden ohjaajana, ryhmien muodostajana ja vuorovaikutusprosessien ohjaajana on tuloksellisen opetuksen kannalta tärkeä. (Sahlberg & al. 2002 s. 367)

Rikosprosessissa käsitellään rikosasioita. Rikosasian tutkinnan kohteena on epäilty rikollinen teko. Rikosprosessin eri vaiheissa eli esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä selvitetään epäillyn rikoksen tapahtuminen ja sen tekijäksi epäillyn henkilön syyllisyys rikokseen ja ratkaistaan rikoksen perusteella esitettävät vaatimukset. (Virolainen ja Pölönen 2003 s. 1)

Pääkäsitely on rikosasian keskitetty ja suullinen oikeudenkäynti-istunto (Virolainen ja Pölönen 2003 s. 384 – 385).

Asianomistaja/uhri on rikoksen kohteeksi joutunut henkilö (Virolainen ja Pölönen 2004 s. 153).

Syytetty/vastaaja on henkilö, jota vastaan oikeudenkäynnissä kohdistetaan rangaistusvaatimus (Virolainen ja Pölönen 2004 s. 258 – 259).

Syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta. Syyttäjä päättää syytteen nostamisesta ja hän ajaa syytettä omissa nimissään. Syyttäjällä on päävastuu asian selvittämisestä tuomioistuimessa. (YSjäl 1 § 1 mom.)

2 YHTEISTOIMINNALLINEN OPPIMISMENETELMÄ

2.1 Yhteistoiminnallinen oppiminen – ongelmalähtöinen oppiminen

Tieto voi perustua tieteelliseen tutkimukseen, ammatinharjoittamisen kautta saatuun kokemukseen tai harrastusten piirissä opittuihin asioihin. Ongelmana on, miten teoreettinen ja käytännöllinen tieto yhdistetään. Kysymys on muodollisen opiskelun ja käytännön kokemuksen välisestä suhteesta. Näiden tiedonalojen yhdistäminen ei ole kuitenkaan ongelmatonta. (Eteläpelto & al. 1999 s. 146) Törmätään siihen, että opiskelijan koulutuksessa oppimat asiat välittyvät huonosti työelämän käytäntöihin, koska työelämän tilanteissa tarvitaan yhteisöllistä ja nimenomaan toimintaympäristöön liittyvää osaamista (Eteläpelto & al. 1999 s. 156). Konstrukttiivinen pedagogiikka painottaa oppijan aktiivista roolia ja sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitystä oppimisessa (Eteläpelto & al. 1999 s. 163).

Alan kirjallisuudessa puhutaan myös ongelmalähtöisestä oppimisesta (OLO) (Problem based learning, PBL). OLO on tapa suunnitella ja opettaa kursseja käyttäen ongelmia opiskelijoiden toiminnan virikkeenä ja keskipisteenä (Boud & al. 2000 s. 15 – 16). Ongelmalähtöinen menetelmä korostaa oppimista käytännön kokemuksen kautta (Boud & al. 2000 s. 29). Opiskelijan tulee hallita teoreettisen tiedon lisäksi paljon ammattiinsa liittyvää käytännön tietoa (Boud & al. 2000 s. 33) ja menetelmä auttaa opiskelijoita täyttämään tiettyjä pätevyystavoitteita (Boud & al. 2000 s. 34). OLO –menetelmä soveltuu tehokkaaseen aikuisopiskeluun (Boud & al. 2000 s. 35). Tavallisessa opiskelumenetelmässä opiskelijoilla on se tieto, jota ongelman käsittelyyn tarvitaan ennen kuin he aloittavat opiskelun ongelman parissa. Ongelmalähtöisessä opiskelussa tieto nousee työskentelystä ongelman parissa. Opiskelija itse hoksaa ongelman, jota ryhtyy työstämään. (Boud & al. 2000 s. 46)

Ongelmalähtöinen oppiminen kannustaa avoimeen, pohtivaan, kriittiseen ja aktiiviseen opiskeluun. Tämä voi olla uhka perinteisille oppimismallien kannattajille. (Boud & al. 2000 s. 56) Yhteistoiminnallinen ongelmanratkaisu johtaa opiskeltavan aineiston parempaan hallintaan ja muistamiseen sekä

parempaan kykyyn yleistää opitut periaatteet erilaisiin tilanteisiin.

Yhteistoiminnallinen ongelmanratkaisu johtaa luoviin oivalluksiin ja se lisää ideoiden määrää ja laatua. (Sahlberg & al. 2002 s. 124 – 125) Menetelmän vastustajat pitävät OLO –menetelmää epäratioonaalisena, koska menetelmä voi johtaa satunnaiseen oppimiseen. Useimmat opiskelijat kokevat vastustajien mukaan turhautumista ja pettymistä. (Boud & al. 2000 s. 58)

Kokonaisen opetussuunnitelman muuttaminen ongelmalähtöiseksi suunnitelmaksi on monessakin suhteessa problemaattinen. Sen vuoksi kannatta pohtia, voitaisiinko muuttaa pienempiä opintokokonaisuuksia OLO:n periaatteiden mukaisiksi.

Käytännössä onkin esimerkiksi yksi oppiaine muutettu OLO –periaatteiden mukaiseksi ja kokemukset olivat positiivisia. (Boud & al. 2000 s. 67)

Kokemuksia on myös siitä, että OLO –menetelmää on sovellettu osittain esimerkiksi luennon osaan (Boud & al. 2000 s. 209). Se rohkaisikin minua ajattelemaan, että yhteistoiminnallista opetusmenetelmää voitaisiin hyödyntää oikeusopin opiskelussa.

2.2 Yhteistoiminnallinen opetusmenetelmä Savonia ammattikorkeakoulun Business -yksikössä

Olen osallistunut yhteistoiminnallisen opetusmenetelmän pohjalta suunniteltuun oppituntiin Kuopion ammattikorkeakoulussa lokakuussa 2005. Opetusmenetelmän kehittäjänä oppilaitoksessa on ollut kansainvälisen liiketoiminnan yliopettaja Maria Kangasniemi. Kangasniemen opiskelijaryhmään kuului suomalaisten opiskelijoiden lisäksi opiskelijoita Puolasta, Hollannista, Venäjältä ja Saksasta. Pienryhmän ennakotehtävänä oli hankkia tietoa tavaroiden logistiikkaan liittyvästä teemasta. Ryhmään kuului noin kymmenen opiskelijaa. Opiskelijat istuivat pöydän ympärillä vastatusten. Tilanne muistutti enemmänkin kokousta kuin oppituntia. Yksi opiskelija laati muistiota tietokoneella. Muut keskustelivat logistiikka-aiheeseen liittyvästä teemasta. Eräs opiskelija oli ollut työssä kuljetusalan yrityksessä ja hänellä oli paljon käytännön tietoa kuljetustariffeista, joista hän esittikin muulle ryhmälle tilastojen avulla vertailutietoa eri kuljetusmuotojen kannattavuudesta. Ryhmä keskusteli aktiivisesti. Opettaja puuttui hyvin vähän keskusteluun. Enemmänkin hän ohjaili ryhmän työskentelyä. Ryhmä esitti opettajalle vaikeitakin kysymyksiä. Opettaja ei hämmentynyt

sellaisistakaan kysymyksestä, mihin hän ei osannut heti vastata. Opiskelun pohjana oli käytössä opettaja Kangasniemen laatima harjoituskirja. Opettaja mainitsi erääksi ongelmaksi tällaisessa opiskelussa opiskelijoiden poissaolot. Nytkin kaksi venäläistä oli lähtenyt yllättäen matkoille. Miten poissaolot korvataan?

Mielestäni oppitunti oli kokonaisuudessaan onnistunut. Kangasniemen mukaan opettajalta menee paljon aikaa tuntien suunnitteluun kuten (tässä tapauksessa) harjoituskirjan tekemiseen. OLO –menetelmä edellyttää opettajalta lisäksi uskaltautumista heittäytyä vetämään sellaisia oppitunteja, joiden etenemistä hän ei ole täysin ennakoanut. Opiskelijat saattavat kysyä hyvinkin vaikeita kysymyksiä. Substanssin hallinta on hyvin keskeisellä sijalla. (Kangasniemi 10/2005)

Yhteistoiminnallinen oppiminen on ryhmäorientoitunut ja opiskelijakeskeinen pedagoginen lähestymistapa. Monelle opettajalle OLO -menetelmä on perinteisestä opettamisesta poikkeava tapa opettaa ja toimia luokassa. Opettajan merkitys ei vähene yhteistoiminnallisessa opiskelumallissa. Päinvastoin opettajan rooli oppilaiden valmentajana, ryhmien muodostajana ja vuorovaikutusprosessien ohjaajana on tuloksellisen opetuksen kannalta ratkaisevan tärkeä. (Sahlberg & al. 2002 s. 367)

2.3 Tehtävän rajausta ja menetelmät

Kehityshankkeessani on suunnitelmasta, jossa on piirteitä sekä kasvatustieteen että oikeustieteen aloilta. Koska suunnitelma on pedagogisten opintojeni lopputyö, on esitys rikosprosessin osalta ymmärrettävästi suppea. Rikosprosessin osallisista saa seikkaperäistä ja monipuolista tietoa muun muassa Jyrki Virolaisen ja Pasi Pölösen teoksesta Rikosprosessin osalliset, Rikosprosessioikeus II tai Antti Jokelan teoksesta Oikeudenkäynti II. Jokelan kirjaa olen käyttänyt pääasiallisena lähdeveksena. Kehityshanke on suunnitelma, joka voidaan liittää osaksi ammatillisen koulutuksen oikeusopin ammattiopintoja tai lyhytkurssiksi muissa yhteiskunnallisissa oppiaineissa. Sitä voidaan hyödyntää rikossovittelijakoulutuksessa tai kansanopiston yhteiskunnallisten aineiden opetuksessa tai erilaisissa opintopiireissä. Kurssista voisi olla hyötyä myös maahanmuuttajakoulutuksessa.

Kehityshankkeenani on suunnitelma, jossa ryhmä opiskelijoita osallistuu rikosasiaa koskevaan pääkäsittelyistuntoon käräjäoikeudessa, jossa tehdään havaintoja ja täytetään havainnointilomaketta, joka on myöhemmän ryhmäkeskustelun pohjana. Opiskelijat hakevat ennakkoon rikosasian asianosaisia ja todistajia koskevaa tietoa internetistä, kirjallisuudesta tai vaikkapa yleisölle tarkoitetuista käräjäoikeuden esitteistä. Hankkeeseen kuuluu (ennen istuntoa) alkutapaaminen, jolloin opiskelijat kertovat aikaisempia omia tai tuttaviansa oikeudenkäyntikokemuksia. Pääkäsittelyn jälkeen pidetään jatkotapaaminen (ns pienryhmätapaaminen), jolloin asiaa käydään läpi kokemusten valossa. Tähän suunnitelmaan on sisällytetty ainoastaan yksi pienryhmätapaaminen pääkäsittelyistunnon jälkeen. Uskoisin, että mikäli jatkotapaamisia olisi useampia, se olisi parempi oppimistulosten kannalta. Tällöin asiat kertaantuisivat ja esille nousisi uusia teemoja.

Tämä kehityshanke ei käsittele yhteistoiminnallisen opetuksen järjestämiseen eikä mallin vastustamiseen liittyvää problematiikkaa. Lähdekirjallisuudessa on paljon tietoa niistä käytännön sovellutuksista, milloin ja miten yhteistoiminnallista mallia on käytetty. Toisaalta kirjallisuudesta ilmenee perusteluja yhteistoiminnallisen opetusmallin vastustamiseen. Kangasniemi kertoi muun muassa, että ongelmalähtöisen opetusmallin soveltaminen laajemmalti Savonia ammattikorkeakoulussa kokonaiseen opetussuunnitelmaan tai muihin oppiaineisiin ei ole ollut ongelmattonta. (Kangasniemi 10/2005)

3 RIKOSOIKEUDENKÄYNTIMENETTELYSTÄ

3.1 Asianosaiset – virallinen syyttäjä – asianomistaja – vastaaja (syytetty)

Asian vireille panijoina rikosoikeudenkäynnissä toimivat *virallinen syyttäjä* ja *asianomistaja*. Henkilöä, johon vaatimus kohdistetaan, kutsutaan *syytetyksi tai vastaajaksi*. (Jokela 2002 s.3)

Syyttäjä huolehtii rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta yhteiskunnan puolesta. Syyttäjän on toimittava tehtävissään yleisen edun ja asianosaisten oikeusturvan edellyttämällä tavalla. Syyttäjän tulee huolehtia siitä, että rikoksiin

syyllistyneet saatetaan mahdollisimman nopeasti edesvastuuseen teoistaan ja ettei toisaalta ryhdytä toimenpiteisiin syyttömiä vastaan. (Jokela 2002 s. 4) Rikosten syytteesenpano ja syytteen ajaminen kuuluvat virallisen syyttäjän virkavelvollisuuksiin (ROL 1 luku 2 §). Aikaisempaa selvemmin syyttäjä toimii uudessa rikosasiain alioikeusmenettelyssä aktiivisena asianosaisena asian selvittämiseksi. Alioikeuskäsittelyn jälkeen syyttäjä arvioi ratkaisun oikeellisuutta ja hakee siihen tarvittaessa muutosta. Syyttäjä ratkaisee siis ensinnäkin, mitkä jutut menevät tuomioistuinkäsittelyyn. Sen jälkeen syyttäjän toiminta prosessissa vaikuttaa merkittävästi siihen, miten asian käsittely etenee ja millaiseksi jutun lopputulos muotoutuu. (Jokela 2002 s. 8) Syyttäjällä on itsenäinen syyteharkintavalta käsiteltävänä olevassa asiassa (YSjäL 1 luku 2 §). Asianomistajalla tarkoitetaan rikoksella loukattua henkilöä. Yleiskielessä asianomistajaa kutsutaan rikoksen uhriksi. Asianomistajakäsitteestä puhuttaessa on useimmiten kysymys siitä, miten laajaan henkilöryhmään jonkin rikoksen vaikutuksen katsotaan ulottuvan. Suomen lakiin ei olekaan sisällytetty yleistä säännöstä siitä, keitä henkilöitä on pidettävä rikosasiassa asianomistajina, vaan tämä määräytyy oikeuskirjallisuudessa ja –käytännössä omaksuttujen kannanottojen pohjalta. (Jokela 2002 s. 13) Asianomistajia ovat lähtökohtaisesti ne, jotka ovat kärsineet rikoksen johdosta vahinkoa. Aikaisemmin asianomistajalla oli ensisijainen, syyttäjistä riippumaton syyteoikeus sekä ns. *asianomistajarikosten* että myös *virallisen syytteen alaisten rikosten* osalta. Uudessa rikosprosessissa asianomistajan ensisijaisesta syyteoikeudesta on pääsääntöisesti luovuttu ja hänellä on ainoastaan toissijainen syyteoikeus. Asianomistajalla on kuitenkin edelleen oikeus yhtyä syyttäjän ajamaan syytteesen ja hän saa esittää rikosasiain yhteydessä rikokseen perustuvia yksityisoikeudellisia vaatimuksia. (Jokela 2002 s. 18 – 19)

Asianomistajan asemaa uudessa rikosprosessissa on helpotettu aikaisemmasta. Asianomistajat ja rikoksella aiheutetut vahingot selvitetään jo esitutkinnassa, eikä esitutkintaa saa päättää ennen kuin asianomistajat on selvitetty (ETL 5 §). Esitutkinnassa on nimenomaisesti tiedusteltava, vaatiiko asianomistaja korvausta rikoksen johdosta kärsimästään vahingosta. Syyttäjän on asianomistajan pyynnöstä ajettava tämän yksityisoikeudellista vaatimusta syyteasian yhteydessä vastaajaa vastaan, jos se voi tapahtua ilman olennaista haittaa eikä vaatimus ole ilmeisen

perusteeton. (ROL 3 luku 9 §) Asianomistajien ei tarvitse saapua oikeudenkäyntiin esittämään vaatimuksiaan. Tiettyjen seksuaalirikosten ja väkivaltarikosten asianomistajille voidaan heidän varallisuudestaan riippumatta määrätä valtion varoista oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö. (Jokela 2002 s. 18-19)

Vastaajaksi eli syytetyksi kutsutaan sitä henkilöä, johon rangaistusvaatimus (syyte) kohdistetaan. Esitutkinnassa ennen syytteen nostamista puhutaan rikoksesta epäilyllä. Tuomion jälkeen syytetty muuttuu tuomitukseksi. Syytetyllä on velvollisuus saapua kutsuttaessa tuomioistuimeen. (Jokela 2002 s. 22) Ilman laillista estettä pois jäänyt syytetty voidaan tietyin edellytyksin tuomita asetettuun uhkasakkoon tai määrätä noudettavaksi (ROL 8 luku 5 §).

Pitääkö syytetyn myötävaikuttaa asian selvittämiseen? Yleismaailmallisten ihmisoikeusperiaatteiden mukaan rikoksesta epäilty ei ole velvollinen myötävaikuttamaan syyllisyytensä selvittämiseen. Tähän perustuu myös syytetylle oikeus poiketa totuudesta. Syytetty voi vaieta tai kiistää tai kertoa tapahtumien kulun väärin. Vaikeneminen tai valehtelu ei ole kuitenkaan välttämättä syytetylle edullista, koska tuomioistuin voi vapaan todistusharkinnan mukaisesti arvioida myös asianosaisten menettelyn merkitystä. Toisaalta tuomiota ei saa perustaa yksinomaan syytetyn vaikenemiseen.

Syytetty ja syyttäjä ovat rikosprosessissa periaatteessa tasavertaisessa asemassa. Tosiasiallisesti syyttäjä on ammatillisen pätevyytensä ja käytössään olevien resurssien vuoksi yleensä vahvempi osapuoli. Asianosaisten tosiasiallista epäsuhtaa pyritään tasoittamaan *puolustuksen suosimisen periaatteella*.

Rikosoikeuskäynnissä on lähtökohtana kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa edellytetty *syyttömyysolettama*. Sen mukaan jokaista syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on näytetty toteen. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset takaavat syytetylle tietyt vähimmäisoikeudet kuten, että hänellä on oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto syytteen sisällöstä ja perusteista ymmärtämällään kielellä. Syytetyllä on oikeus saada riittävästi aikaa valmistella puolustustaan ja hänellä tulee olla oikeus puolustautua itse tai valitsemansa avustajan välityksellä ja saada sitä varten maksutonta oikeusapua. Edelleen syytetyllä on oikeus kuulustella syyttäjän haastamat ja omat todistajansa.

Syytetyllä on oikeus maksuttomaan tulkkausapuun. Hänellä on oikeus olla todistamatta itseään vastaan. Lisäksi syytetyllä on oikeus olla tulematta syytetyksi tai tuomituksi toistamiseen saman teon perusteella. (Jokela 2002 s. 22-23)

Asianosaiselle on oikeus lähtökohtaisesti itse ajaa asiaansa tuomioistuimessa taikka hankkia oikeudellista apua tehtävään pätevältä henkilöltä. Asianosaisen oikeudellinen avustaja voi toimia oikeudenkäynnissä joko päämiehensä puolesta tämän valtuuttamana asiamiehenä tai päämiehensä rinnalla tämän avustajana. (Jokela 2002 s. 60) Asianosainen, jota ei ole määrätty saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen, saa oikeudenkäynnissä käyttää asiamiestä. Syyttäjän puhevaltaa ei saa kuitenkaan käyttää asiamiehen välityksellä. (OK 15 luku 1 §) Oikeudenkäyntiasiamiehenä ja –avustajana saa yleisissä oikeusasiain tuomioistuimissa pääsääntöisesti toimia ainoastaan asianajaja tai muu oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittanut, rehellinen ja muutoin kyseiseen tehtävään sopiva ja kykenevä henkilö, joka ei ole konkurssissa ja jonka toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu (OK 15 luku 2 § 1 mom.)

3.2 Valmistelusta pääkäsitteeseen

Haasteella on oikeudenkäynnissä huomattava merkitys. Uudessa alioikeusmenettelyssä haaste sisältää kutsun saapua oikeuteen. Lisäksi se sisältää kehotuksen antaa tuomioistuimelle kirjallinen vastine asiassa. Vastaajaa kehoitetaan vastaamaan häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin kirjallisesti tuomioistuimen asettamassa määräajassa tai suullisesti istunnossa. (ROL 5 luku 9 § 1 mom.) Vaatimuksilla rikosasiassa tarkoitetaan syyttäjän haastehakemuksessaan esittämien vaatimusten lisäksi myös asianomistajan esittämiä yksityisoikeudellisia vaatimuksia (Jokela 2002 s. 365).

Kirjallista vastinetta ei kuitenkaan ole tarkoitettu riita-asioiden tapaan ensisijaiseksi vastaamistavaksi rikosasiassa. Uudessa rikosprosessissa vastaajan ensimmäiseltä vastaukselta edellytetään siviiliproessin tapaan aikaisempaa suurempaa yksityiskohtaisuutta. Vastaajalle annetussa haasteessa häntä nimenomaisesti kehoitetaan vastauksessaan: (ROL 5 luku 9 §1 mom.)

- 1) ilmoittamaan kantansa häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin;

- 2) ilmoittamaan kantansa perustelut, jos hän kiistää syytteen tai muut vaatimukset;
- 3) ilmoittamaan todisteet, jotka hän aikoo esittää, ja mitä hän kullakin todisteella aikoo näyttää toteen (todistusteema), jollei vastaajan tunnustuksen tai muiden seikkojen perusteella voida olettaa, ettei todistelua tarvita; ja
- 4) toimittamaan tuomioistuimelle ne kirjalliset todisteet, joihin hän vetoaa.

Olennaista syytetyn kannanotossa on se, myöntääkö vai kiistääkö hän syytteen ja muut vaatimukset. Jos syytetty ne kiistää, hänen tulee ilmoittaa kantansa perustelut. Sellainen perustelu voi olla esimerkiksi se, että syytetty ei ole tehnyt rikosta. Teosta puuttuu tahallisuus tai rikos on vanhentunut. Syytetyn ennakkokanta on tarkoitettu auttamaan tuomioistuinta ja syyttäjää pääkäsittelyyn valmistautumisessa. Syytettyä ei voida kuitenkaan pakottaa antamaan edellä mainittua kirjallista vastausta. (Jokela 2002 s. 366 – 368)

Rikosasiassa on tehty esitutkinta. Sen vuoksi rikosasiassa ei yleensä tarvita sellaista suullisen valmistelun istuntoa, joka pidetään riita-asioissa. Joskus kuitenkin asia saattaa esitutkinnan ja syyttäjän haastehakemuksen sekä vastaajan vastauksenkin jälkeen olla niin epäselvä, että pääkäsittelyä on aiheellista valmistella vielä suullisen valmistelun istunnossa. Näin menetellään esimerkiksi suurissa talous- ja huumausainerikoksissa. (Jokela 2002 s. 370)

Valmistelun päätyttyä jutulle määrätään pääkäsittelyn ajankohta. Kaikissa tapauksissa valmistelu ei ole lainkaan tarpeen. Silloin asianosaiset kutsutaan suoraan pääkäsittelyyn. Erityisesti tulee kiinnittää huomiota siihen, ettei pääkäsittelyn järjestäminen viivästy. (Jokela 2002 s. 376 – 377) Pääkäsittelyyn kutsutaan syyttäjä, vastaaja ja sellainen asianomistaja, jonka vaatimuksia syyttäjä ei aja sekä asianomistajalle määrätty oikeudenkäyntiavustaja ja tukihenkilö (ROL 5 luku 15 § 1 mom.).

4 YHTEISTOIMINNALLISEN OPPIMISEN TOTEUTUS

4.1 Alkukokouksen teoreettista taustaa

Erityistä merkitystä on alkukokouksessa henkisellä valmistautumisella. Ryhmä voi eritellä tehtävään suuntautumistaan ja ryhmän tunneilmastoa. Ryhmän jäsenet koettavat selvittää tehtävän luonteen ja tavan, jolla tehtävää tulisi ryhtyä tekemään. Selvitetään, mitä tietoja tehtävän tekemiseen tarvitaan. (Koppinen ja Pollari 1993 s. 41)

Kaiken työn peruspilari on rehellisyys. Kaiken toiminnan tulee perustua yhteisiin sopimuksiin. Alkukokouksessa tulee korostaa jokaisen vastuuta projektissa. Ennen varsinaiseen työhön ryhtymistä opiskelijoille selvitetään, mitä ollaan tekemässä ja miksi. Opiskelijoiden tulee myös tietää ennen yhteistoiminnallisen opiskelun alkua, miten tullaan toimimaan, mihin tietoja käytetään ja miten määritellään arvioinnin perusteet. (Koppinen ja Pollari 1993 s. 58)

4.2 Alkukokouksen toteutus

Alkukokous sisältää 1) yleiskeskustelun ryhmissä, jolloin virittäydytään aihepiiriin. Sen jälkeen opettaja tiedottaa opiskelun etenemiseen liittyvät keskeiset asiat kuten 2) ennakkotehtävien tekoon, 3) pääkäsittelyyn osallistumiseen ja 4) sen jälkeisiin pienryhmätapaamisiin liittyvät ajankohdat sekä 5) ilmoittaa suorituksen arviointiin ja lyhytkurssin hyväksymiseen sekä palautteen antamiseen liittyvät periaatteet.

Yleiskeskustelussa voidaan luokka jakaa kuuden hengen pienryhmiin. Kaikki kuuden hengen ryhmät voivat kuitenkin toimia samassa tilassa.

Keskusteluteemoina voi olla: miksi haluan osallistua tähän kurssiin? Mitä kokemuksia minulla on entuudestaan rikosoikeudenkäynneistä, rikossovittelusta, todistajana olemisesta jne? Ellei ole omia kokemuksia, ryhmässä voidaan keskustella esimerkiksi saksalaisista TV –dekkareista. Keskustelusta nousee mahdollisesti avainsanoja kuten asianosainen, todistaja, tuomari, asianajaja, syytetty tai syyttäjä. Tarkoitan tässä yhteistoiminnallisen oppimisen tilanteessa näillä termeil-

lä niitä ongelmia, joiden kautta asiaa opitaan. Kustakin ryhmästä yksi opiskelija kirjoittaa jonkin oikeudenkäyntiin liittyvän sanan paperille ja liimaa sen taululle. Taululle kirjoitetuista sanoista päästään teemaan, eli mitä tapahtuu rikosasiain pääkäsittelyssä.

Yleiskeskustelun jälkeen opiskelijoille kerrotaan, mitä rikosoikeudenkäynnin pääkäsittelyssä havainnoidaan. Käydään havainnointilomake yhdessä läpi. Sen jälkeen ohjeistetaan opiskelijoita, kuinka pääkäsittelyistunnossa käyttäydytään. Kerrotaan opiskelijoille, että havainnointilomake jaetaan 15 min ennen istunnon alkua istuntosalin edessä.

Alkukokouksessa käydään läpi opiskelijoiden kanssa seuraavat yhteistoiminnallisen opiskelun vaiheet 1 – 4 (merkitty *kursivoituna*) ja ilmoitusluontoiset käytännön asiat;

1. Ennakkotehtävänä on hakea internetistä, kirjallisuudesta, lehtiartikkeleista tai kärjäoikeuden yleisölle tarkoitetuista esitteistä tietoa rikosoikeudenkäynnistä: taululle kirjoitettujen avainsanojen pohjalta. Opettaja voi jakaa esitteitä oppilaille. Opiskelijoiden tulee laatia 1 – 2 sivua käsittävä kooste kotitehtävänä edellä mainitun materiaalin pohjalta ennen pääkäsittelyä. *Opiskelijat ohjeistetaan ennakkotehtävän laatimisesta.*
2. Pääkäsittelyyn osallistuminen edellyttää, että opettaja selvittää, milloin kärjäoikeudessa on rikosistuntopäiviä. Uskoisin, että asian voi selvittää kärjäoikeudesta sähköpostilla. Kärjäsihteerit tietävät istuntoajankohdista. Mielestäni kannattaa valita sellainen pääkäsittely, jossa on todistajia. *Opiskelijat ohjeistetaan käytöstavoista istuntosalissa. Opiskelijoille kerrotaan istuntoaika ja paikka.*
3. Kuuden hengen pienryhmät kokoontuvat pääkäsittelyn jälkeen eri aikoina. Esimerkiksi yksi aamupäivä käytetään pienryhmien kokoontumiseen. Ryhmätapaamisten ajankohdat tulee sijoittaa mahdollisimman lähelle pääkäsittelypäivää (esimerkiksi seuraavalle viikolle), jotta pääkäsittelyn tapahtumista tehdyt havainnot ovat tuoreina opiskelijoiden mielessä. Pienryhmätapaamisessa yksi

oppilas kirjoittaa muistion, joka jaetaan muille ryhmän jäsenille tunnin lopussa. Ryhmätapaamisten jälkeen kerätään havainnointilomakkeet ja ennakkotehtävät. Kerrotaan opiskelijoille, että havainnointilomakkeita käytetään myöhempien kurssien suunnitteluun tai mahdollisesti tutkimustyöhön ja että ennakkotehtävät palautetaan oppilaille kurssin päätyttyä. *Oppilaat ohjeistetaan pääkäsittelyn jälkeisistä pienryhmätapaamisista.*

4. Suoritusmerkinnän lyhytkurssista saa, mikäli on osallistunut alkukokoukseen, pääkäsittelyistuntoon käräjäoikeudessa ja pienryhmätapaamiseen. Lisäksi vaaditaan ennakkotehtävän ja havainnointilomakkeen tekeminen. Kurssi arvioidaan hyväksytyt/täydennettävä/erinomainen. Erinomainen -maininnan voi saada, jos on osoittanut erityistä osaamista ja ahkeruutta ennakkotehtävän suorittamisessa sekä/tai ollut erityisen aktiivinen ryhmäkeskusteluissa. Kurssin jälkeen oppilaat antavat palautelomakkeen.

Selvitetään oppilaille arviointiin ja palautteen antamiseen liittyvät asiat.

4.3 Pääkäsittelyn toteutus

Rikosprosessi huipentuu oikeudenkäyntiin, jossa esitetään ja otetaan vastaan esitutkinnassa ja käräjäoikeuden valmistelussa koottu oikeudenkäyntiaineisto. Pääkäsittelyn vetäjänä ja siten pääroolin esittäjänä on syyttäjä, jonka tehtävänä on ajaa syytettä ja näyttää se toteen. Rikoksen uhrilla eli asianomistajalla on yleensä syyttäjän toimintaa tukeva rooli hänen ajaessaan rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimustaan. Syytetty eli rikosjutun vastaaja on syyttäjän ja asianomistajan vastapuoli. Hänen puolustuksensa, asianajajan tai muun avustajan tehtävänä on osoittaa syyte perusteettomaksi. (Virolainen ja Pölönen 2003 s. 22)

Käräjäoikeus on päätösvaltainen rikosasiassa, kun tuomioistuimessa on lainoppinut puheenjohtaja ja kolme lautamiestä (OK 2 luku 1 § 1 mom.). Tämä ns. lautamieskokoontulo on rikosasian pääkäsittelyistunnossa (Virolainen ja Pölönen 2004 s. 492).

”Pääkäsittely on suullinen. Asianosainen ei saa lukea eikä antaa tuomioistuimelle kirjallista lausumaa taikka muutoinkaan esittää asiaa kirjallisesti.

Asianosainen saa kuitenkin lukea asiakirjasta vaatimuksensa sekä suorat viittaukset oikeuskäytäntöön, oikeuskirjallisuuteen sekä sellaisiin useita teknisiä ja numerotietoja sisältäviin asiakirjoihin, joita pelkästään suullisesti esitettynä on vaikeata ymmärtää. Lisäksi hän saa käyttää kirjallista muistiinpanoa muistinsa tukemiseksi.

Jos pääkäsittely pidetään, vaikka asianomistaja taikka vastaaja ei ole saapuvilla, tuomioistuimen on tarpeen mukaan asiakirjoista selostettava, mitä poissaoleva asianosainen on asiassa esittänyt.

Pääkäsittely on seuraavassa järjestyksessä:

- 1) syyttäjän ja asianomistajan esitettävä vaatimuksensa ja lyhyesti niiden perusteet;*
- 2) vastaajan ilmoitettava lyhyesti kantansa esitettyihin vaatimuksiin;*
- 3) syyttäjän ja asianomistajan tarkemmin perusteltava kantansa;*
- 4) vastaajalle varattava tilaisuus lausua vastapuolen perustelujen johdosta;*
- 5) kuultava asianomistajaa ja vastaajaa todistelutarkoituksessa sekä otettava vastaan muu todistelu; sekä*
- 6) asianosaisten esitettävä loppulausuntonsa ja siinä tarvittaessa käsityksensä vastaajan syyllisyydestä ja rikoksen seuraamuksesta.” (ROL 6 luku 6 § ja 7 §)*

4.4 Istunnossa havainnointi

Osallistuin muutamiin rikosoikeudenkäynti-istuntoihin opiskellessani oikeusnotaaritutkintoa Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa vuosina 1991-1994 ja 1997-2003. Tuolloin kiinnitin istunnossa enemmänkin huomiota juridisiin seikkoihin. Lisäksi olin harjoittelijana Saksassa Nürnbergin alioikeudessa vuonna 1997, jolloin kuuntelin kuukauden ajan rikosoikeudenkäynti-istuntoja. Kävin vielä tammikuussa 2007 tutustumassa Kuopion käräjäoikeuden 7. osaston istuntoon, jolloin tein havainnoiteja uudeltaisesta rikosprosessin pääkäsittelystä, jolloin havainnoin tapahtumia ”pedagogisesta” näkökulmasta. Niin ikään osallistuin Kuopion käräjäoikeudessa järjestettyyn koulutukseen helmikuussa 2007, jossa käräjätuomari Esko Randelin esitelmöi rikosoikeudenkäyntimenettelystä vapaaehtoissovittelijoille.

Havainnointilomake tässä suunnitelmassa voisi olla suunniteltu kohderyhmän oppimistarpeita silmällä pitäen. Toisaalta yhteistoiminnallisen opetusmenetelmän periaatteiden mukaan pitäisikin lähteä liikkeelle ongelmasta eikä tiedosta. Jos laaditaan havainnointilomake kysymyksineen, ollaan jo määritelty erilaisia tietoja. Ongelmalähtöisessä opiskelussa tieto nousee työskentelystä ongelman parissa. Opiskelija itse hoksaa ongelman, jota ryhtyy työstämään. (Boud & al 2000, s. 46) Siinä mielessä havainnointilomake voitaisiin korvata tyhjällä paperilla. Tällöin opiskelija kirjoittaisi tai mahdollisesti piirtäisi itse niitä havaintoja rikosoikeudenkäynnistä, joita pitää relevantteina. En kuitenkaan rohkene käyttämään tätä ”tyhjän paperin mallia” silloin, kun tätä suunnitelmaa kokeillaan ensimmäisiä kertoja. Tavoitteena kuitenkin on, että opiskelijat oppisivat rikosprosessiin liittyvistä asianosauskäsitteistä jne. Ellei havainnointia ohjata millään tavalla, oppilaat saattaisivatkin havainnoida istuntosalin valaistusta, istuntosalin huoneilman laatua, tuomarin asusteita tai maallikko lautamiesten ilmeitä. Tällöin keskustelu lähtisi etenemään liian kaukaa, mikä veisi taas aikaa. Kenties lopulta päästäisiin keskustelemaan rikosprosessin asianosaisista, todistelusta ja muusta varsinaisesti aiheeseen liittyvästä. Siispä päädyin siihen, että opiskelijat käyttävät strukturoituja havainnointilomakkeita.

Jos kysymyksessä on esimerkiksi ammattiaineena oikeusoppia opiskelevat tradenomi- tai merkonomiopiskelijat, havainnointikysymykset voisivat olla seikkaperäisempiä. Tällöin voisi tavoitteena olla esimerkiksi, että oppilaat kirjaavat ylös seuraavanlaisia asioita:

- millaisia vaatimuksia syyttäjä esitti _____
- mitä vastaaja vastasi _____
- mitä asianomistaja puhui _____
- montako todistajaa oli istunnossa _____
- mitä 1. todistaja kertoi _____
- mitä 2. todistaja kertoi _____

Tässä on hyvä kuitenkin muistaa, ettei tavoitteena tarvitse olla, että kerkiää kirjoittamaan kaiken mahdollisen, mitä oikeudenkäynnissä esitetään eri tahoilta. Tavoitteena voisi olla, että opiskelija kirjoittaa esimerkiksi yhden havainnon kuhunkin kohtaan. Niin ikään on mahdollista, että havainnointi jaetaan oppilaiden kesken: yksi havainnoi syyttäjää, yksi tuomaria (lainoppinut jäsen), yksi vastaajaa, yksi asianomistajaa, yksi oikeudenkäyntiavustajaa ja yksi todistajia jne.

Erityisesti vapaaehtoisten sovittelijoiden koulutuksessa havainnoitaisiin nimenomaan syyttäjän esittämiä vaatimuksia. Nimittäin näillä tiedoilla on erityistä merkitystä, kun sovittelutilanteissa tehdään sopimuksia osapuolten kesken muun muassa aiheutetuista vahingoista. Mikäli ryhmä koostuu opiskelijoista, joiden opintoihin kuuluu tuntee oikeudenkäyntimenettelyä yleissivistykselliseltä kannalta, voisi havainnointilomakkeen kysymykset olla helpompia rasti ruutuun –periaatteella täytettäviä vaikkapa asianosaisten äänenkäyttöön liittyviä kysymyksiä, esimerkiksi

- syyttäjä puhui kuuluvasti ja selvästi _____
- joskus en saanut selvää syyttäjän puheesta _____
- en saanut lainkaan selvää syyttäjän puheesta _____

Eräs mahdollisuus on, että havainnoidaan todistajien käyttäytymistä, äänen kuuluvuutta tai esiintymistä. Kehityshankkeeni liitteinä on kaksi havainnointilomakkeita. (LIITTEET 1 ja 2)

Havainnointilomakkeiden sisältö muuttuu kokemuksen kautta. Kun tätä suunnitelmaa toteutetaan eri opiskelijaryhmissä, jalostuu havainnointien suunnittelu ja havainnointilomakkeiden sisältö annetun kurssipalautteen perusteella.

4.5 Pienryhmätapaamiset pääkäsittelyn jälkeen

4.5.1 Teoreettista taustaa

Ryhmätyössä saattaa esiintyä epävarmuutta ja ahdistustakin. Tarkkailemalla ryhmän jäsenten reaktioita, tunnustellaan, mikä ryhmässä hyväksytään ja mitä

paheksutaan. Toiset kenties pyrkivät alistumaan oletettuihin ryhmänormeihin. Toiset vaativat normeja ja selvää rakennetta sekä valtahahmoa tuekseen epäselvissä tilanteissa. (Koppinen ja Pollari 1993 s. 41)

Oletettavasti jatkotapaamisissa jäsenten rohkeus alkaa kasvaa ja aletaan ilmaista yksilöllisiä odotuksia. Osallistuminen saattaa olla epätasaista ja saattaa esiintyä väittelyä. Merkitystä oppimisen kannalta on ryhmäkoheesiokehittymisellä. Ryhmän jäsenet hyväksyvät vähitellen ryhmän ja ryhmän jäsenten erityisominaisuudet. Ryhmästä kehittyy ongelmanratkaisun väline. Jäsenten suhteiden selkiinnyttyä jäsenet voivat omaksua rooleja, jotka parhaiten edistävät ryhmän tehtävää. (Koppinen ja Pollari 1993 s. 42)

Näkisin, että ryhmäkoheesiokehittämisen kannalta olisi tämänkin suunnitelman toteutustilanteessa hyväksi, että pienryhmäkokoontumisia olisi useampia.

4.5.2 Pienryhmien toiminta

Kuuden hengen pienryhmien kokoontumisille voidaan varata aikaa esimerkiksi päivä kärkeäjoikeuden pääkäsittelyn jälkeiseltä viikolta. Aikaa voisi olla kaksi tuntia pienryhmää kohden, josta arviointiin (palaute) käytetään 0,5 tuntia. Mikäli pienryhmät voisivat kokoontua useammin, uskoisin, että oppimistulokset parantuisivat. Tällöin nousisi mahdollisesti uusia keskustelun aiheita ja toisaalta asiat kertaantuisivat.

Oppilaiden muistissa on vielä asioita pääkäsittelystä. Havainnointilomakkeet ja ennakkotehtävät ovat pienryhmäkeskustelun eräänlaisena runkona. Yksi oppilas ryhmässä laatii muistiota. Opettaja havainnoi ryhmän toimintaa ja ohjaa keskustelua. Yksityiskohtaista tietoa voidaan tarvittaessa hakea eri tietolähteistä kuten internetistä osoitteesta www.finlex.fi/lainsaadanto.

Lopuksi jaetaan oppilaille muistiot ja palautelomake. Käydään keskustelu kurssin onnistumisesta ja pyydetään oppilaita kirjoittamaan palautelomakkeeseen avoimesti kokemuksistaan. Kehotetaan myös kirjoittamaan, miten kurssia voitaisiin kehittää.

Mikäli pienryhmätapaamisissa olisi aikaa enemmän käytettävissä tai pidettäisiin useita tapaamiskertoja, voitaisiin harjoitella todistajana olemista. Yksi oppilas toimii tuomarina ja toinen todistajana. Asiaa voidaan opiskella vaikkapa draaman keinoin. Opettajan on syytä selvittää OK 17 luvun todistamista koskevat lainsäädökset. Yleissivistyksellisestä näkökulmasta tarkasteltuna nimenomaan todistaminen voi olla tärkein tieto ja taito, mitä useimmat tarvitsevat elämänsä aikana. Siksi liitän tähän eräitä todistamiseen liittyviä (OK 17 luku) normeja.

”Todistaja ei saa kieltäytyä todistamasta. Vastoin tahtoansa älköön kuitenkaan todistamaan vaadittako:

sitä, joka on tai on ollut avioliitossa tai on kihloissa jommankumman asianosaisen kanssa,

- 1) *sitä, joka on asianosaisen suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa oleva sukulainen tai joka on tai on ollut naimisissa asianosaiseen sanotunlaisessa sukulaisuussuhteessa olevan henkilön kanssa eikä;*
- 2) *asianosaisen sisaruksia tai näiden aviopuolisoita tai asianosaisen ottovanhempia tai ottolapsia. (OK 17 luku 20§)*

Joka kieltäytyy todistamasta tai vastaamasta johonkin kysymykseen, mainitkoon samalla kieltäytymisensä perusteen ja tukeeseen sitä todennäköisin syin. (OK 17 luku 25 §)

Kun todistajaksi nimetty on tuomioistuimessa saapuvilla, hän on velvollinen heti todistamaan. (OK 17 luku 26 §)

Sitten kun todistaja on kutsuttu esiin, kysyköön oikeuden puheenjohtaja todistajalta hänen nimensä, ikänsä, toimensa ja asuinpaikkansa sekä tiedustelkoon myös, milloin aihetta on, sellaisia seikkoja, jotka lain mukaan estävät tekemästä todistajanvalaa taikka oikeuttavat tai velvoittavat todistajan kieltäytymään todistamasta, niin myös sellaista, mikä voi vaikuttaa todistajan uskottavuuteen; ja tehtäköön kaikesta tästä merkintä pöytäkirjaan. (OK 17 luku 28 §)

Todistajan on kukin erikseen valintansa mukaan joko vannottava todistajanvala tai annettava todistajanvakuutus. Todistaja, joka ei kuulu mihinkään uskontokuntaan, antaa kuitenkin vakuutuksen.

Vala vannotaan seuraavan kaavan mukaan (31.12.1986/1049): Minä NN, lupaan ja vannon kaikkivaltiaan ja kaikkietävän Jumalan kautta, että minä todistan ja kerron kaiken totuuden tässä asiassa siitä mitään salaamatta tai siihen mitään lisäämättä taikka sitä muuttamatta.

Vakuutus annetaan seuraavan kaavan mukaan (31.12.1986/1049): Minä NN lupaan ja vakuutan kunniani ja omantuntoni kautta, että minä todistan ja kerron kaiken totuuden tässä asiassa siitä mitään salaamatta tai siihen mitään lisäämättä taikka sitä muuttamatta. (OK 17 luku 9§)

Ennen kuin todistaja esittää kertomuksensa, tulee oikeuden puheenjohtajan muistuttaa totuusvelvollisuudesta, niin myös, jos vala tai vakuutus on annettu, sen tärkeydestä.” (OK 17 luku 31 §)

Jätän pienryhmätyöskentelyn yksityiskohtaisen suunnittelun tekemättä, koska yhteistoiminnallisen opetusmenetelmän tulee kunnioittaa oppijakeskeisyyttä. Tällöin opittavat asiat eli ongelmat nousevat oppijoilta itseltään.

5 ARVIOINTI JA PALAUTE

5.1 Teoreettista taustaa

Arviointimenetelmänä voidaan käyttää esimerkiksi itse- tai vertaisarviointia. Tällöin opiskelijat kantavat itse vastuun oppimisensa arvioinnista. (Boud & al. 2000, s. 28) Oman ja toisen työn arvioiminen on vaikeata. Toinen arviointitapa on arvioida työ asteikolla: kiitettävä – hyvä – välttävä – hylätty. Tällöin tulisi sanallisesti määritellä, mitä ominaisuuksia työltä vaaditaan, että se on esimerkiksi kiitettävä tai hyvä. (Koppinen ja Pollari 1993 s. 82 – 83)

5.2 Arviointi tässä suunnitelmassa

Tämä suunnitelma voi olla osa ammatillisen koulutuksen ammattiopintoja, ja voi olla perusteltua, että käytettäisiin edellä mainittua perusteellisempaa arviointitapaa. Toisaalta tämä lyhytkurssi on pieni osa oikeusopin opintoja. Kurssi voidaan nähdäkseni arvioida periaatteella; erinomainen/ hyväksytty/täydennettävä. Erityisesti esimerkiksi vapaaehtoisten sovittelijoiden koulutuksessa arviointi voisi olla suurpiirteisempää.

Suoritus on hyväksyttävissä, mikäli oppilas on osallistunut ryhmätapaamisiin, pääkäsittelyyn, tehnyt ennakkotehtävän ja palauttanut havainnointi ja arviointilomakkeet sekä osallistunut keskusteluihin alkukokouksessa ja pienryhmätapaamisessa. Mikäli opiskelija on poissa joko alkukokouksesta tai pienryhmätapaamisesta, hänen tulee tehdä korvaava tehtävä. Mikäli oppilas on poissa käräjäoikeuden pääkäsittelystä, hänen tulee mennä havainnoimaan jotakin muuta istuntoa.

5.3 Palaute

Palautteen merkitys kurssin jatkosuunnittelulle on keskeisessä asemassa. Mielestäni on tärkeätä, että opiskelijoiden kanssa käydään ensin suullinen keskustelu viimeisellä tapaamiskerralla, jolloin opettaja saa tuoreeltaan palautteen opiskelijoilta. Mahdollisesti suullisessa palautteessa uskalletaan enemmän tuoda esille myös negatiivisia puolia eli kurssin kehityskohteita. Suullisen palautteen antaminen saattaa olla joillekin luontevampaa. Kirjallinen palaute pyydetään antamaan välittömästi ja varataan siihen riittävästi aikaa. Eräs mahdollisuus on, että opiskelijat lähettävät palautteen sähköpostilla.

Eräänä vaihtoehtona on, että pienryhmät laativat yhdessä kirjallisen palautteen. Tällöin on vaarana, että rohkeimmat ja suulaimmat saisivat mielipiteensä paremmin esille.

Kannatan lopulta henkilökohtaista, kirjallista palautetta, joka annetaan välittömästi viimeisen pienryhmätapaamisen yhteydessä. (LIITE 3, Palautelomake)

6 LOPUKSI

Rikosoikeudenkäynnissä välittyy monenlaista informaatiota eri tahojen kesken. Tärkein rikosprosessin funktio on oikeusturvan antaminen niin syytetyille kuin rikoksen uhrillekin. Useat asiantuntijatahot ovat tehneet lukuisia työtunteja ennen pääkäsittelyä, jotta oikeudenmukainen oikeudenkäynti toteutuu.

Tuomioistuimien laadukkaasta ja perusteellisesta työstä mainittakoon Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke. Euroopan Unioni ja Euroopan neuvosto järjestivät syksyllä 2005 the Crystal Scales of Justice award –kilpailun, jonka Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke voitti. Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laadunparannushankkeen tavoitteena on tukea tuomioistuinten perustyötä ja kehittää sitä yhä paremmaksi niin, että oikeudenkäynti täyttää oikeudenmukaisuuden kriteerit, ratkaisut ovat perusteltuja ja oikeita ja tuomioistuimen palvelut

ovat myös kustannuksiltaan ihmisten saavutettavissa.

(<http://www.om.fi/33340.htm>. 12.2.2007)

Perusteltua on mielestäni, että tuomioistuinten laatutyö voitaisiin hyödyntää vielä useammalle taholle kuin mitä tähän asti on tehty. Usein hyvin perusteltu oikeudenpäättös arkistoidaan oikeudenkäynnin jälkeen eikä sillä ole enää kaikissa tapauksissa suurtakaan merkitystä. Toki korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuilla on ennakkopäätöksinä jälkeenkäin päin merkitystä. Rikosasian pääkäsittelyt ovat ainutkertaisia tapahtumia. Se osaaminen ja viestintä, mitä istuntosalissa tapahtuu, pitäisi voida jotenkin hyödyntää nykyistä paremmin. Jos vertaan pääkäsittelyä teatterimaailman termeihin, niin pääkäsittely on ensi-ilta. Muita näytöksiä ei sitten siitä näytelmästä pidetäkään.

Tämä suunnitelmani sisältää sen ajatuksen, että tuomioistuinten työtä voitaisiin hyödyntää enemmän opetuskäyttöön. Istuntojen seuraaminen lisää kansalaisten tietämystä ja kiinnostusta oikeudenkäyntiin liittyvistä asioista. Suunnitelman laajamittaisempi toteuttaminen edellyttää luonnollisesti tuomioistuinten ja oppilaitosten kesken yhteistyötä.

Kehityshankesuunnitelmaani voidaan luonnollisesti hyödyntää tutkimustyössä. Havainnointilomakkeista voidaan kehittää kvalitatiivisen empiirisen tutkimuksen kysymyslomakkeita. Tällöin rikospääkäsittelyn yleisöä haastatellaan istunnon jälkeen. Tutkimuskohteina voi olla vaikkapa tuomioistuimen jäsenten viestintätaidot, lautamiesten tai todistajien käyttäytyminen.

LÄHTEET

Julkaistut lähteet

Kirjallisuus

Boud, D., Feletti, G. I (toim.) 2000. Ongelmalähtöinen oppiminen. Uusi tapa oppia. Helsinki: Hakapaino Oy.

Eteläpelto, A., Tynjälä, P.(toim.) 1999. Oppiminen ja asiantuntijuus. Juva: WSOY – kirjapainoyksikkö.

Jokela, A. 2002. Oikeudenkäynti II. Helsinki: Talentum.

Koppinen, M-L., Pollari, J. 1993. Yhteistoiminnallinen oppiminen. Tie tuloksiin. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Sahlberg, P.,Sharan, S. (toim.) 2002. Yhteistoiminnallisen oppimisen käsikirja. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Virolainen, J., Pölonen, P. 2003. Rikosprosessioikeuden perusteet. Rikosprosessioikeus I. WSOY Lakitieto 2003. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Virolainen, J., Pölonen, P. 2004. Rikosprosessin osalliset. Rikosprosessioikeus II. Porvoo: WSOY 2004. WS. BOOKWELL OY.

Lainsäädäntö:

OK Oikeudenkäymiskaari (1.1.1734/4)

ROL L oikeudenkäynnistä rikosasioissa (11.7.1997/689)

YSjäL L yleisistä syyttäjistä (11.3.1997/199)

ETL Esitutkintalaki (30.4.1987,449)

L rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (9.12.2005/1015)

Julkaisemattomat lähteet

Opetushallitus: www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/liiketalous. 29.6.2006

Oikeusministeriö: www.om.fi/33340.htm. 12.2.2007

Oppitunti ja sen havainnointi

Kangasniemi Maria. Savonia ammattikorkeakoulu Business –yksikkö. Lokakuu 2005.

LIITE 1

HAVAINNOINTILOMAKE (havainnoidaan useita asioita)

Istu rauhassa paikallasi, älä anna vierustoverisi läsnäolon häiritä. Kuuntele ja katsele, mitä ympärilläsi tapahtuu.

Mitä vaatimuksia syyttäjä esitti vastaajalle?

Oliko rikoksen uhrilla (asianomistajalla) avustaja?   Kyllä   Ei

Oliko vastaajalla (syytetyllä) avustaja?   Kyllä   Ei

Millaiselta todistaja vaikutti?

Ympyriöi yksi vaihtoehto, mikä mielestäsi parhaiten kuvaa todistajaa.

Varma	Epävarma	Epäluotettava	Huonomuistinen	Luotettava
☐	☐	☐	☐	☐

Kirjoita tähän muita mielestäsi tärkeitä havaintoja:

Palauta lomake istunnon jälkeen opettajalle.

LIITE 2

HAVAINNOINTILOMAKE (havainnoidaan äänenkäyttöä)

Istu rauhassa paikallasi, älä anna vierustoverisi läsnäolon häiritä. Kuuntele ja katsele, mitä ympärilläsi tapahtuu.

Ympyröi mielestäsi (yksi) lähinnä oikea oleva vaihtoehto:

	Ääni kuuluva ja selvä	Puhui liian nopeasti	Puhui liian hiljaa
Tuomari (lainoppinut jäsen)	☐	☐	☐
Syyttäjä	☐	☐	☐
Rikoksen uhri (1) (asianomistaja)	☐	☐	☐
Rikoksen uhri (2) (asianomistaja)	☐	☐	☐
Uhrin asiamies (asianajaja)	☐	☐	☐
Rikoksen vastaaja (1) (syytetty)	☐	☐	☐
Rikoksen vastaaja (2) (syytetty)	☐	☐	☐
Vastaajan asiamies (asianajaja)	☐	☐	☐
Todistaja_____	☐	☐	☐
Todistaja_____	☐	☐	☐

Palauta havainnointilomake opettajalle istunnon jälkeen

PALAUTE

Miten koin kurssin kokonaisuutena?

Valitse ja ympyröi yksi tai useampi seuraavista vaihtoehdoista:

- Kurssilla oli liikaa asiaa
- Asiat jäivät epäselviksi
- Kurssi oli mielenkiintoinen
- Kurssista voi olla hyötyä tulevaisuudessa
- Olisin oppinut kurssin asiat paremmin lukemalla

Kerro lisää omiansanoin: _____

Millainen oli alkukokous?

- En saanut selvää, miten kurssi toteutetaan.
- Ennakkotehtävät olivat tarpeellisia.
- Asioita oli vaikeata hahmottaa
- Kurssi vaikutti tuolloin mielenkiintoiselta
- Opin asioita ennakkotehtäviä tekemällä

Kerro lisää, mitä alkukokouksessa olisi pitänyt tapahtua _____

Millainen oli rikosprosessin pääkäsittely?

- vaikuttava ja mieleenpainuva
- pelottava/ahdistava
- opettava
- pääkäsittely ei herättänyt minussa tunteita

Kerro lisää, millainen pääkäsittely mielestäsi oli ja mitä siitä opit? (jatka paperin kääntöpuolelle)